

'דיני גילוח הזקן'

וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פְּאֵת זְקֶנְךָ

סידרה: פירוט סדרת הגיליונות בנושאי הקפת הראש והזקן כהלכה: גיליון 224 - 'דיני הקפת הראש', גיליון 225 - 'גבול פאות הראש', גיליון נוכחי 226 - 'גבול פאות הזקן', גיליון 227 'פולמוס מכונות הגילוח', גיליון 228 - 'מעלת גידול הפאות והזקן'.

גבול הזקן: בגיליון הנוכחי נלמד בעז"ה, גבולות איסור גילוח הזקן מכל צדדיו, סמוך לפאת הראש, בסוף הלח, ובסנטר, ויש מוסיפים אף בשפם ומתחת לסנטר.

בתורה מוזכר פעמיים איסור השחתת הזקן: (1) בפרשת קדושים (ויקרא פרק יט פסוק כז) התורה מזהירה לכל ישראל וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פְּאֵת זְקֶנְךָ. (2) בפרשת אמור (ויקרא פרק כא פסוק ה) התורה מזהירה את הכהנים ופְּאֵת זְקֶנְם לֹא יִגְלַח.

במשנה מבואר (מכות דף כ.) שישנם חמש פאות לזקן, שתיים מכאן ושתיים מכאן ואחת מלמטה, והמשחית פאת זקנו לוקה חמש, להלכה נפסק כרבנן שלוקה חמש אפילו נטלן בבת אחת, ודלא כרבי אליעזר שאם ניטלו כולם כאחת אינו חייב אלא אחת. ומבואר בגמ' (מכות דף כא.) מחוי רב ששת: בין פירקי דינקא.

מבואר בגמ' שאחד המקיף ואחד הניקיף חייבים. ומבואר בהגהות **רעק"א** (על שו"ע סימן קפא ס"ק ו) ובמנחת חינוך (מצוה רנא אות ב) ובנדהי ישראל (פרק כו אות ה)

שלפי זה המגלח את זקנו בעצמו עובר בעשר לאוין, כיון שעובר על חמישה לאוין מצד המגלח ועוד חמישה מצד המתגלח.

1. גבולי פאות הזקן

נחלקו הראשונים מהם הגבולות המדויקים, של חמשת פאות הזקן (את השיטות השונות ניתן לראות בתמונות המצורפות).

(א) שיטת הריב"ן (מכות דף כ. כא.) אחד למטה מן האוזן

פאת הזקן

משיב כהלכה

במדור זה מופיע שאלה שבועית בנושא הגיליון הבא, התשובות הנכונות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב, כל מי ששולח תשובה מובחרת על השאלה נכנס להגרלה! (הגרלה על דעת רבני המכון)

הפרס השבועי: 4 זוכים בספר 'כשרות מכונות הגילוח' להגאון רבי אליהו דרעי זצ"ל

שאלה: האם מותר לגלח את הזקן במכונת גילוח, והאם יש הבדל בין סוגי המכונות?

נפסק בשו"ע (יורה דעה הלכות גילוח סימן קפא סעיף ז) אינו חייב על השחתת פאת הזקן אלא בתער, אבל במספרים מותר, אפילו כעין תער, וכעת צריך לדעת האם מכונות גילוח דינו כתער או כמספרים?

מקורות לעיון: ספר 'כשרות מכונות הגילוח', ועוד.

תשובות ניתן להעביר עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתיגע אחרי יום ראשון תכנס להגרלה הבאה), בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד) באחד מהאפשרויות הבאות:

- בקו 'הילכתא' טלפון 5377085-02 שלוחה 4
- בעמדות 'נדרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'עומק הפשוט'
- בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר 'ירושלים, תיבת 'עומק הפשוט'
- במסך מספר 1532-6507823
- במייל 5047867@gmail.com

שם הזוכה בהגרלה גיליון 225 על סג' כרכים חפץ חיים שמירת הלשון אהבת חסד עם ביאור 'ארחות חיים' הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מחבר ספר 'גם אני אודך' - בני ברק

המדור השבוע נתרם לעילוי נשמת הגאון רבי אליהו בן רבי סיליקה זצוק"ל מחבר ספר 'כשרות מכונות הגילוח'

לתרומות והנצחות

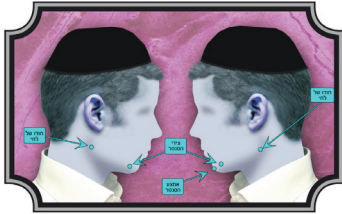
חייג עכשיו 02-5377085

שלוחה 8

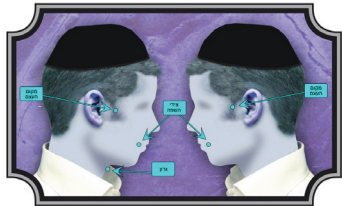
זכות הופעת הגיליון הונצח

לעילוי נשמת מרן הגאון הגדול רבי יוסף שלום בן רבי אברהם אלישיב זצוק"ל נלב"ע כ"ח תמוז תשע"ב ת.נ.צ.ב.ה.

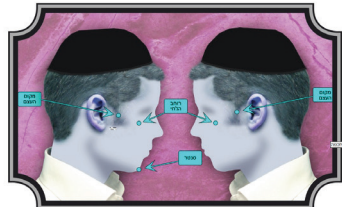
ציור השיטות בגבולי פאות הזקן, מתוך ספר פאת זקנך (עמוד 80 ואילך). להאגון רבי אברהם חיים עדס שליט"א

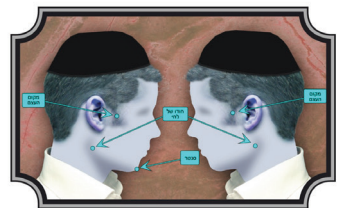
חמשה מקומות של פאת הזקן לדעת הריב"ן

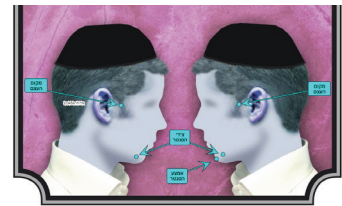
חמשה מקומות של פאות הזקן לדעת רבינו חננאל

חמשה מקומות של פאת הזקן לדעת רש"י במסכת שבועות

חמשה מקומות של פאת הזקן לדעת הרמב"ם

חמשה מקומות של פאת לדעת רש"י הנובא בראש במסכת נבות

מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן, ושתי השיבולות - כל אחד מהן לסוף הלחי ונקרא פאה ואחת מלמטה שיער שבין השיבולות באמצע הסנטר. כלומר, לשיטת הריב"ן, בשני הצדדים מתחת לאוזן במקום של חיבור פאת הראש עם פאת הזקן, ואחת בסוף הלחי בקצה הקרוב לצוואר מתחת לאוזן בשני הצדדים, ואחת למטה באמצע הסנטר.

(ב) שיטה **רבינו חננאל** (מואב ברא"ש פרק ג סימן ב ובטור סימן קפא) מקום חבור הלחי לצדעים הוי פאה, וכן מצד אחר, ושני גבולי השפה אחת מימין השפה ואחת משמאלו, ושבולת הזקן מתחת הרי חמש. כלומר לשיטת רבינו חננאל, בשני הצדדים במקום החיבור של הלחי לצדעים, שם נגמר פאת הראש ומתחיל פאת הזקן, (מקום העצם שהוא בערך מול החוד של האוזן) ובשני צדדי השפם, ואחת בגרון מתחת לסנטר (כפי שהביאו הרא"ש והטור בשמו).

(ג) לשיטת **רש"י** (ויקרא פרק יט פסוק כז כפי ביאורו של המזרחי, שבועות דף ג עמוד א ד"ה ועל הזקן), מכל צד ב' צדעים לפי שהלחי רחב כנגד הצדעים ויש לכל דבר רחב קצה לשני צדדין בראשו, ואחת מלמטה בסנטר שהלחיים מחוברין שם והעצם קצר מלמטה בסנטר. כלומר לשיטת רש"י בשני הצדדים במקום החיבור של פאת הראש ופאת הזקן בזוית הקרובה לאוזן, וכן בשני הצדדים בזוית הקרובה לעין והאף, ואחת בסוף הסנטר.

(ד) שיטת **המאירי** (מכות דף כ:), וכן מוכח ב**ראב"ד** (על התורת כהנים קדושים פרק ו'), שהשתיים העליונות הם בבלטיה היוצאת סמוך לנקב האזן מצד הפנים וכנגד נקב האזן מצדו והוא בלחי העליון תחת העיניים, והשתיים התחתונות הם חודו הלחי הנמצא תחת האזן ונוטה לו לצד אחורי האזן והוא הלחי התחתון, והחמישית הוא הסנטר.

ו**כתב הרמב"ם** (הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה ז) וחמש פאות יש בו לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן משמאל ושבולת הזקן.

(ה) **הרא"ש** (מכות פרק ג סימן ב) הביא את שיטת רש"י במכות באופן אחר. להלכה פוסק **השולחן ערוך** (סימן קפא סעיף יא) וז"ל "פאות הזקן הם ה', ורבו בהם הדעות, לפיכך ירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער על כל זקנו כלל". וכתב **בילקוט מעם לועז** (ויקרא פרק י"ט פסוק כ"ז) "ובשיעור הפאה טועים רוב העולם, ועוברים על הלאו הזה כל שעה וכל רגע, מפני שאינם יודעים השיעור ... ולכן כדי לצאת מספק איסור, יש להמנע מלספר השערות.... וזהו דבר שאין בו חסרון כיס".

2. גילוח בתער תחת הגרון

פאה חמישית: כבר הובא לעיל שיטת רבינו חננאל כפי שהובא בטור שאחת למטה הוא בסוף הזקן בגרירת. ומקור דבריו **ברא"ש** (מכות פרק ג סימן ב) שפירש כוונת רבינו חננאל על פי **המשנה** (נגעים פרק י' משנה ט'), ששיעור הזקן לגבי נגעים, הוא מהפרק של הלחי עד הפיקה של הגרירת. גבול פאת הזקן בגרון, כתב **בתפארת ישראל** (יכין נגעים פרק י' משנה ט) פיקה של גרירת - הוא שפוע כובע שבולט תחת הגרון, וכל שלמטה מגבול זה לצד הפנים הוא זקן.

הבית יוסף (יורה דעה סימן קפא), תמה על הרא"ש מדוע כתב כן רק לשיטת רבינו חננאל, הרי גם שאר הראשונים כתבו כלשון רבינו חננאל שהפאה החמישית הוא שיבולת הזקן, והסיק הבית יוסף אולי כוונת הרא"ש גם לשאר הראשונים, וסמך על מה שכתב כן בדעת רבינו חננאל שהוא הראשון, ו**הב"ח** (סימן קפא ס"ק ח) כתב שרק רבינו חננאל סובר כן, שכתב "ושיבולת הזקן מתחת" דמשמע מתחת הגרון בגרירת, ששם יוצא שיבולת והוא סוף הזקן. וכעין זה מבואר ב**יראים** (סימן שכה, ובדפוס ישן סימן צד), ואחת מלמטה פירוש תחת הלחיים סמוך לגרון.

הגר"א (ביאור הגר"א יורה דעה סימן קפא ס"ק יח) תמה על הרא"ש, שבתורת כהנים כתוב בפירוש, פאת זקנם סוף הזקן שיבולת הזקן, והסיק שדעת כל הפוסקים שתחת הגרון אין שום פאה, מכך שאסרו לגלח תחת הגרון מנימוקים אחרים.

שירא שמים לא יעביר תער על כל זקנו כלל, כיון שרבו בו הדעות. ה"ט"ו (סימן קפ"א ס"ק ג) מפרש כוונת השו"ע, שבכלל האיסור לגלח את הזקן הוא גם השפה העליונה, שלדעת רבינו חננאל בטור שני גבולי השפה הם המפאות. וכן נוקטים להלכה **החכמת אדם** (שער איסור והיתר כלל פט סעיף יד), ו**החפץ חיים** (קונטרס תפארת אדם פתיחה אות ב), בזה הלשון "לפיכך ירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער על כל זקנו כלל ואפילו על השפה העליונה".

ובשלחן גבוה (סימן קפ"א ס"ק יז) דייק מלשון **השו"ע והבכוש** שהזכירו איסור לגלח את הזקן בתער, משמע שלא חשש לאסור את גילוח השפם בתער, ולא חשש להלכה לדברי הרמב"ם. ומכל מקום נהגו ישראל לא לגלח את השפם כלל אפילו במספרים, אלא בשיעור שמעכב את האכילה והשתיה, ובשיעור זה מותר בין בתער בין במספרים.

שיטת המתירים לגלח את השפם, מופיע גם בדני גילוח בחול המועד (ובהלכות גילוח בחול המועד לא הזכירו את הדין שירא שמים יחמיר לא לגלח את השפם, מצד הלכות השחתת הזקן), כמפורש ב**רש"י** (מועד קטן דף יח. ד"ה ואם בקשו), שיותר לגלח השפה, ואין בהם משום בל תשחית פאת זקנך. ו**הבית יוסף** (סימן תקלא) הביא את שיטת **המרדכי** (סימן תתעה) שבחול המועד גלח את השפם דוקא בתער ולא במספרים משום שינוי, ומכריע להלכה כשיטת **הסמ"ג** (לאוין עה), שיותר בין בתער בין במספרים ולא צריך שינוי. וכן נקטו להלכה **באליה רבה** (ס"ק יא), ו**במשנה ברורה** (סימן תקלא ס"ק כא), שיותר לגלח את השפם בחול המועד בתער.

מעכב האכילה: לגבי שפם שמעכב האכילה, לכל הדעות שהובאו לעיל מותר לגלח במספרים, וביותר כותב השלחן גבוה, שאסור לנהוג שלא לחתוך את השפה כלל, משום שהוא מנהג בריניים. ועוד שמבואר **בזהר** (אידרא קדישא פרשת נשא), שצריך שיהיו השפתים פנויים, מכל צד ומכל שיער וקיים איסור חמור לגדלם. ועוד שיעבור על איסור בשר וחלב, אפילו ידח אלף פעמים לא ימלט שישאר פתיתי גביו ובשר בשפם, ויבוא לאוכלם עם הבשר, ושומר נפשו ירחק מזה.

וכן הביא **הבן איש חי** (תורה לשמה סימן קצא), ש"אין שום חומרא וחסידות לא לגלח את השפם מה שמעכב את האכילה, שכבר העיד **רבי חיים ויטאל** (שער המצוות פרשת קדושים דף כד). שרבו **האריז"ל** היה מגלח את השפם מה שהיה מעכב האכילה, וטעם מנהג האריז"ל על פי **הזהר** (חלק ג דף קלד. דף קלט.), שצריך שיהיו השפתים פנויים.

4. גילוח שיש בו השחתה

אסור בתער: בבניאר הדין שאינו חייב אלא בתער, מבואר **בגמ'** (מכות דף כא.) ת"ר ופאת זקנם לא יגלחו, יכול אפי' גלחו במספרים יא חיוב, ת"ל: לא תשחית. אי לא תשחית, יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יא חיוב, תלמוד לומר: לא יגלחו. הא כיצד, גילוח שיש בו השחתה, הוי אומרו: זה תער.

כלומר, בפאת הראש אסור גם בגילוח שאין בו השחתה, כיון שהזכר בו לשון הקפה, ולא הזכר בו לשון השחתה. ולכן אסור גם ב'כעין תער', (גדרי הדין התבאר בגיליונות הקודמים), אבל בפאת הזקן האיסור רק בגילוח שיש בו השחתה והיינו בתער, כיון שלומדים בגזירה שוה, מהפסוק של הכהנים שכתוב בו לשון גילוח, והפסוק של

שמא ימשוך: נימוק נוסף לאסור גילוח תחת הסנטר, כתב **הסמ"ק** (סימן ע הערה ב) בשם **רבינו תם**, הובא **בבית יוסף** (סימן קפא) ו**בבניאר הגר"א** (ס"ק יח), טוב שלא לגלח את הזקן בתער אפילו תחת הסנטר, שלפעמים נמשך אליו העור של פאת הזקן.

לא ילבש: טעם נוסף לאסור גילוח תחת הסנטר, כתב **רבינו יונה** (אגרת התשובה הדרש השני אות לו), הובא **בבית יוסף** (סימן קפא), שמן התורה מותר להעביר את השיער תחת הגרון שאין שם פיאה, אבל אסרו מדרבנן להעביר שער תחת הגרון, כמו שאסור להעביר שער כל הגוף בתער לפי עדומה לתיקוני הנשים.

הגר"א תמה על רבינו יונה, שלא מצינו איסור לא ילבש בגילוח בתער, כמו שמותר לגלח בתער את שאר חלקי הזקן, שלא במקום הפאות, ואיסור לא ילבש נאמר רק בגוף שאינו מגדל שערות כל כך, ואינו עושה אלא ליפותו.

ירא שמים: להלכה מסיק **הרמ"א** (סימן קפא סעיף יא) שירא שמים לא יעביר תער, אפילו תחת הגרון. וכן נקט **חכמת אדם** (כלל פט סעיף יד) ו**בחפץ חיים** (קונטרס תפארת אדם פתיחה אות ב), שירא שמים יצא ידי כולם ולא יעביר תער על כל זקנו.

אמנם אינו מעיקר הדין, כמבואר ב**רמ"א** בסעיף י שבכל הזקן אסור לגלח בחלק התחתון של המספריים, כי חוששים שמא יגיע למצב של גילוח בתער, אבל תחת הגרון מותר, הואיל ואינו עיקר מקום הפאות.

3. גילוח השפם בתער

יש לחקור האם גם השפם הוא בכלל איסור השחתת הזקן, והאם גם בזה אומר הגר"ע שירא שמים לא יעביר תער על כל זקנו. והנה לדעת **רבינו חננאל** שהובא לעיל, שני גבולי השפה אחת מימין השפה ואחת משמאלו, הם בכלל פאות הזקן, אבל שאר הראשונים לא הביאו את מקום זה בכלל חמשת המקומות שבכלל פאות הזקן. ולדעת **רבינו יונה** שהובא לעיל, גם בכל השפם אסור לגלח בתער משום איסור לא ילבש, כמו בכל הגוף.

מותר אבל מנהג לא לגלח: להלכה פוסק **הרמב"ם** (הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה ח), הביאו **הטור** (סימן קפא), שמצד הדין מותר לגלח בתער את השיער שעל גבי השפה העליונה, וכן את השיער המדולדל למטה מן השפה התחתונה, אולם לא נהגו ישראל להשחיתו, אלא לגלח קצתו בשיעור שלא יעכב את האכילה והשתיה. טעם המנהג מסביר **הבית יוסף** (סוף סימן קפא) שחששו לשיטתו של רבינו חננאל, שסובר ששני גבולי השפה הינם בכלל פאות הזקן ולכן נהגו שלא לגלח בכל השפה בתער מחשש שיגלחו גם את צידי השפה, אבל במספרים כעין תער מותר בכל מקום, שאפילו במקום הפאות עצמם מותר במספרים.

אולם **הפרישה** (סימן קפא אות טו), בשם **המהרש"ל** (בביאורו על ה"טור), ו**הב"ח** (סוף סימן קפא), מפרשים בכוונת הרמב"ם וה"טור, שנהגו לא לגלח את השפם אפילו במספרים רק בשיעור שלא יעכב אכילה ושתיה, למרות שמצד הדין מותר לגלח במספרים כעין תער אפילו בפאות עצמן.

ירא שמים לא יגלח: כבר הובא לעיל הכרעת **השו"ע**,

עדכוני הלכה

הזקן משקף את תוכן האדם...

טעם האיסור להשחית את הזקן בתער, כותב **החפץ חיים** (קונטרס תפארת אדם פרק ה' ד"ה הגה'), שהזקן הוא כמו שלט המוצב בפתח החנות, להודיע לציבור מה ניתן לרכוש במקום זה, רצען חייט או ספר, כך גם הזקן הוא תואר האיש הישראלי, וכאשר מקיים ציווי הקב"ה בתורה לא להשחית את הזקן, מורה על כל מה שנמצא בפנימיות הלב והמח שנאמן לד' ותורתו, ואם מגלח את הזקן באיסור, אות הוא שלבו פונה מדרך ד', ומלא תרמית והוללות.

לכאורה לפי סברא זו, מן הראוי להשאיר את כל הזקן. ואכן מצינו רבים מגדולי ישראל משמאירים את כל הזקן והשפם.

הישראלים שכתוב בו לשון השחתה, שבשניהם מוזכר תיבת פיאה, ולכן האיסור נאמר רק בגילוח שיש בו השחתה (תספורת שערות שמכלה מהשורש), והיינו בתער שדרך גלגל בו ומשחית את השיער, אבל מותר להתגלח במספרים, אפילו שדרך גלגל בהם, משום דלא שייך בהם השחתה. וכן מותר לשלף את השערות אחת לאחת עם מלקט ורהיטני למרות שמשחיתים את השערות מהשורש. **מותר במספרים:** טעם ההיתר במספרים, מבאר הריב"ן מכיוון שאינו חותך את השערה ליד השורש, וכפי שכתב הנימוקי יוסף (מכות דף ג: מדפי הרי"ף), שהשיער עדיין ניכר אחרי הגילוח (מחמת הסכין התחתון שמרחיק את הסכין העליון משורש השערה), וכן כתב ה"י מלוניל (מכות שם), שהרי ניכר השיער מבחוץ, בשונה מתער שלמרות שנשאר קצת משורש השער בתוך הבשר אינו בולט מבחוץ בשונה ממספרים.

וכן מבואר במאירי (קידושין ק"ה:), שההבדל בין פאת הראש לפאת הזקן, שבפאת הזקן חייב רק בגילוח שיש בו השחתה דהיינו בתער שהוא דרך גילוח ומשחית את השיער עם השורש, אבל במספרים מותר שאינו השחתה, ובמלקט ורהיטני מותר אף שעוקר את השורש, כיון שאינו דרך גילוח.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. **גבולי פאות הזקן:** נחלקו הראשונים היכן חמשת גבולי פאות הזקן. והכריע השו"ע כיון שרבו הדעות, לכן ירא שמים לא יעביר תער על זקנו כלל.
- ב. **גילוח הגרון:** לדעת רבינו תנאל אסור לגלח בגרון שהוא פאה החמישית, לרבינו תם אסור כי פעמים מושך שיער פאת הזקן, לדעת רבינו יונה אסור לגלח בתער מדרבנן משום לא ילבש, ומותר רק במספרים. הרמ"א והחכמת אדם והחפץ חיים נוקטים להלכה, שירא שמים לא יעביר תער תחת הגרון כלל.
- ג. **גילוח השפם:** לרוב הראשונים מותר לגלח את השפם בתער שאינו בכלל פאת הראש, לדעת רבינו חננאל אסור לגלח בשני צדדי השפם. לדעת הרמב"ם לפי הבנת הבית יוסף מותר, אבל נהגו להחמיר לא לגלח בתער, וכתבו החכמת אדם, והחפץ חיים, שירא שמים לא יעביר תער כלל על השפה העליונה.
- ד. **קיצור השפם:** לכל הדעות שהובאו בסעיף הקודם מותר לגלח את השפם במספרים כעין תער, ובשולחן גבוה כתב שחובה לקצר מה ששמעכב את אכילה הקודם. אמנם לדעת הרמב"ם לפי הבנת הפרישה והב"ח, נהגו להחמיר גם במספרים כעין תער, ומורידים רק בשיעור שמעכב אכילה ושתיה.
- ה. **השחתה בתער:** בתורה מוזכר פעמיים איסור השחתת הזקן, ופאת זקנם לא יגלחו. ולא תשחית את פאת זקנך. מכאן דורשת הגמ' במכות, שאין חייב אלא בגילוח שיש בו השחתה, דהיינו תער.

נושא הגליון הבא:

'פולמוס מכונות הגילוח'

הגיליון נועד לעורר את לב הלומד, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

אפשרות להנצחה לע"נ, לרפ"ו, וכדומה.

ניתן לשלוח רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס'

'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המודר 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

קו הילכתא

02-5377-085

מוקד הילכתא 02-535-0-535

מענה אנושי

5047867@gmail.com

פקס: 02-6507823

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרות, ועוד...

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

גליון שבועי
שיעורים וימי עיון
מוקד למענה הלכתי
ביורוי הלכה אקטואליים
קו הילכתא
חוברות הדרכה